

DĚJINY A CIVILIZACE PODLE A. J. TOYNBEEHO

MIROSLAV SAPÍK: *Filosofie dějin a civilizace v díle A. J. Toynbeeho*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2003, 104 s., ISBN 80-7040-660-7

M. Sapík se ve své práci pokusil prezentovat významného autora A. J. Toynbeeho (nar. 14. 4. 1889), který je v českém prostředí málo známý. Právem je v jeho práci upozorněno, že se Toynbeeho monografie neobjevila v českém prostředí přes dvacet let (s. 91). Je významné, že autor ve své knize prezentuje Toynbeeho nejvýznamnější díla a další vědeckou literaturu, která se zabývá jeho filosofií. Těžištěm monografie je doložit hlavní tendence Toynbeeho výkladu dějin a analýzu jeho pojetí civilizace. Důležitý je poznatek, že jeho pojetí filosofie dějin představuje nedůvěru v tříštění jednotné vize světa a jednotlivé úzce specializované vědy se pokusil sjednotit metodou jakéhosi příčného propojení. Toynbee odmítá násilné společenské změny, rasové teorie a jednostranné interpretace dějin. M. Sapík se pokouší vyjít z výkladu jeho díla *A Study of History*, ve kterém sleduje Toynbeeho porozumění dějin a vývoj civilizace. M. Sapík neopisuje myšlenky Toynbeeho, ale snaží se kriticky zhodnotit jeho výklad filosofie dějin a civilizace a dokáže mu oponovat. Sapíkova práce musela překonat jazykové obtíže, protože vycházel z anglofonních pramenů a nebylo snadné některé pojmy, často obsahově jinak chápané samotným Toynbeem, přenést do české podoby. M. Sapík objevil myslitele, který má co sdělit evropské civilizaci a kultuře v době jejího sjednocování, a to po stránce duchovní, kulturní a politické.

Sapíkova monografie je členěna do šesti hlavních kapitol, po závěru autora knihy pak následuje seznam Toynbeeho díla v období let 1922 – 1971, použitá literatura a bibliografie věnovaná Toynbeemu (s. 94 – 104).

První kapitola s názvem *Prostředí* (s. 9 – 23) vysvětluje vliv a charakter jednotlivých období dějin na jednotlivé filosofy a jejich dílo. Toynbee sám je přesvědčen, že kritéria historiků jsou zakotvena v jejich individuálních a společenských konvencích. Proto faktum má subjektivní charakter a záleží na našem zaměření, co si z něj vezmeme (s. 15). Fakt tedy není něčím izolovaným, musí být pochopen v rámci celku, fakt vyjadřuje hlubší společenské zákonitosti. M. Sapík pak analyzuje pojetí dějin a společnosti podle dějinných etap.

Druhá kapitola *Kulturně historické pozadí Toynbeeho filosofie dějin* (s. 24 – 41) představuje základní teze koncepce filosofie dějin Toynbeeho. Je přesvědčen o univerzálnosti světové kultury, jednotě světové kultury a progresivním rozvoji světové kultury. Jeho základní teze je možno takto formulovat: Jednotná historie lidstva neexistuje, existuje pouze historie jednotlivých, uzavřených a na sobě nezávislých civilizací. Každá civilizace prochází vývojem, tj. zrodem, růstem, krizí, rozkladem a zánikem. Pokud srovnáváme jevy, které v civilizacích probíhají, pak z nich můžeme vyvodit empirické zákony, které jsou základem jejich rozvoje. Podstata každé civiliza-

ce je ale specifická a nemá nic společného s podstatou jiných. Zdrojem rozvoje civilizací je nositel mystického „životního náporu“, „tvořivá menšina“ (s. 24), která tím, že dává zdařilé odpovědi na různé výzvy, vede za sebou většinu, která se nachází na úrovni prvobytného rozvoje. V současnosti se zachovala civilizace pouze čínská, indická, pravoslavná v Rusku, islámská na Blízkém Východě a Západní. V pojetí Toynbeeho jen dvě poslední jsou schopny rozvoje, ostatní čtyři se již rozkládají.

Třetí kapitola *Život a poslání* (s. 42 – 56) představuje Toynbeeho stručnou biografii a historické souvislosti doby, ve které žil. První světová válka jistě přivedla tohoto filosofa na myšlenku filosofické jednoty Evropy, Druhá světová válka jej pak přivedla k myšlence využití filosofie pro mír ve světě. Během svého života rozlišil na jednadvacet civilizací a musel obhajovat tezi, že civilizace rostou tím, že úspěšně reagují na výzvy pod vedením tvůrčích menšin, a upadají, pokud jejich vůdci na ně nereagují tvůrčím způsobem. A. J. Toynbee zemřel 22. 11. 1975.

Čtvrtá kapitola *Společenský odkaz Studia dějin* (s. 46 – 56) navazuje na deseti-svazkové dílo Toynbeeho *A Study of History*, které činí 10 svazků. Toto dílo bylo napsáno pod patronací Královského institutu mezinárodních záležitostí, jehož byl Toynbee ředitelem. M. Sapík stručně představuje toto dílo a předkládá autory, které se kriticky vyjádřili k tomuto obdivuhodnému spisu a nepřijali Toynbeeho teze. Jmenujme např. francouzského filosofa J. Maritaina, který viděl v díle Toynbeeho silný intelektuální impuls, ale řešení filosofie dějin u Toynbeeho nenašel.

Pátá kapitola *Historická syntéza dějů v letech 1918 – 1961* prezentuje významné autory (srov. O. Spengler, H. G. Wells, F. Koneczný, L. Kroeber, H. J. Muller), kteří vedli odborný dialog k civilizačním tématům spolu s A. J. Toynbeem. M. Sapík představuje i vznik metodologie holismu, jejíž zakladatelem byl jihoafrický premiér v letech 1939 – 1948 J. CH. Smuts, který tuto teorii uplatnil i v zájmu britského impéria. M. Sapík poukazuje právem na představy tehdejších moderních kosmologií a přiřazuje je k jednotlivým autorům.

Poslední šestá kapitola Sapíkovy monografie s názvem *Srovnávací zkoumání civilizací* (s. 76 – 88) představuje Toynbeeho snahy o srovnávání civilizací od doby římské po současnost. Zde Toynbee vyzdvihuje význam křesťanství pro vývoj civilizace a důvody zániku barbarství (s. 79). Jistě by bylo zajímavé zkoumat vztah křesťanské nauky a panteismu v díle Toynbeeho. Snaha tohoto filosofa vytvořit intelektuální a emotivní most mezi věřícími a nevěřícími je zajímavým pokusem. Toynbeeho hodnocení civilizací není jednoznačné a nabízí subjektivní hodnocení, kde se můžeme dotknout témat hodnotových stupňů, nejvyšší hodnotové míry, dynamických aktivit civilizací nebo jejich stagnací. M. Sapík vysvětluje svůj postoj k výroku „lidé bez dějin“ a hledá odpověď. Neopisuje myšlenky Toynbeeho, ale staví se k nim i kriticky a neobává se je hodnotit (srov. s. 40).

Sapíkova monografie *Filosofie dějin a civilizace v díle A. J. Toynbeeho* je přínosem pro českou filosofii a hodná doporučení studentům filosofie, religionistiky a kulturologie. Přivádí čtenáře nejen k otázce po smyslu civilizací, ale také jednotlivého člověka.

Josef Dolista

prof. Dr. Josef Dolista, Ph.D., Th.D.

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s.

Žižkova 4/6

370 05 České Budějovice

Česká republika

tel.: +420 602 474 018

e-mail: dolista@vsers.cz

josef.dolista@centrum.cz